

1256.2
81
71-22

Ziyoda Kasimova

O'ZBEK TILIDAGI REALIYALAR Ning SEMANTIK TADQIQI

O'zb.2
81
Y-22

O'quv zal

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN BA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI

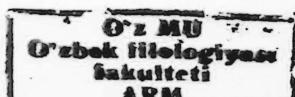
OFF 2021-2022/48

Kasimova Ziyoda Movlon qizi

**O'ZBEK TILIDAGI
REALIYALARNING SEMANTIK
TADQIQI**

Monografiya

"BOOKMANY PRINT"
TOSHKENT – 2024

UO'K: 494.375

KBK: 81.633.1

K 22

Kasimova Ziyoda Movlon qizi.

O'zbek tilidagi realiyalarning semantik tadqiqi [Matn] :
monografiya / Z.M. Kasimova. – Toshkent: Bookmany print, 2024.
– 114 b.

Monografiyada realiya hodisasining tavsifi berilgan. Realiyaning yondosh tushunchalardan farqi asoslangan. Realiya tasnifiga doir qarashlar umumlashtirilgan. Diniy, urf-odat, an'ana bilan bog'liq, maishiy realiyalar tahlil etilgan. Realiyalar semantikasini tarjima matnlarda ifodalash muammolari tahlil etilgan. O'zbek tilidagi realiya birliklarning funksional-uslubiy xususiyatlari o'xshatishlar, ko'p ma'nolilik hodisasi, barqaror birikmalar misolida ko'rsatib berilgan.

Monografiya antroposentrik tilshunoslik, lingvokulturologiya yuzasidan izlanish olib borayotgan tadqiqotchilarga, magistrantlarga, bakalavriat bosqichi talabalariga mo'ljalangan.

Mas'ul moharrir:

Zulkumor Xolmanova – f.f.d., professor

Taqrizchilar:

Nilufar Abduraxmonova – f.f.d., professor

Muhayyo Hakimova – F.f.d., professor (v.b.)

Monografiya Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining 2023-yil 24-noyabrdagi kengashida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan (12-raqamli bayonnomma).

ISBN 978-9910-761-84-3

© Kasimova Z.M.

© "Bookmany print" nashriyoti, 2024.

KIRISH

Jahon tilshunosligida olamning lisoniy manzarasini inson omili, madaniy munosabatlar, milliy ong nuqtayi nazaridan tadqiq etish amaliy ahamiyat kasb etib bormoqda. Ijtimoiy vogelik, turmush tarzining tilda ifodalanish tamoyillari, milliy predmetlarning shaxs idroki va lisoniy ongida aks etish darajasi lingvokulturologik tadqiqotlarning asosiy predmetiga aylandi. Mavjud reallikni kategoriyalashtirish, olamning lisoniy manzarasi, subyektiv munosabat, baholash mezonlari, qadriyat asoslari tilning to‘plash vazifasida namoyon bo‘ladi. Tilning milliy madaniyat, etnos, urf-odat va qadriyatlarni ifodalashdagi kommunikativ, emotsiонал-ekspressiv imkoniyatlari, tarixiy taraqqiyoti milliy xos so‘zlar, xususan, realiyalarda o‘z ifodasini topadi.

Dunyo tilshunosligida zamonaviy yo‘nalishlar kesimida inson va uning makon, zamon va kishilik jamiyatidagi o‘zaro munosabati, milliy-madaniy qadriyatlarning lisoniy ifodasiga bag‘ishlangan tadqiqotlar amalga oshirilgan. Lingvokulturologiyaga doir izlanishlarning asosiy masalalaridan biri realiyalar tadqiqidir. Realiyaga berilgan ta’riflar, realiyalar tasnifi, yuzaga kelish omillari, realiyalar semantikasi va realiya birliklar ma’nosining tarjima matnlarda ifodalanishi, yondashuvlarning xilma-xilligi sohada bir qator muammolar mavjudligini ko‘rsatadi. Realiya lingvokulturologiyaga oid tushuncha sifatida madaniyatlararo munosabatlar bilan bevosita, tarjimashunoslik sohasi bilan bilvosita aloqadordir. Realiya tushunchasining milliy madaniyatda tutgan o‘rni, til egasi lisoniy ongida barqaror o‘rinlashuvi, qadriyatlar, milliy kolorit, tafakkur, idrok bilan bog‘liqligi, muloqot madaniyatida belgilovchi ahamiyatga ega ekanligi bu boradagi tadqiqotlarning dolzarbligini asoslaydi.

Mustaqillik imkoniyatlari tufayli uchinchi renessans davrida Yangi O‘zbekistonning milliy taraqqiyot negizidagi mustahkam asoslari yaratilmoqda. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jarayonida davlat tilining hayotimizdagi o‘rni va nufuzi tobora oshib bormoqda. O‘zbek tili siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy jabhalarda faol qo‘llanib, xalqaro minbarlarda baralla yangromoqda. Xorijiy mamlakatlarda

tilimizga e'tibor va uni o'rganishga qiziqish kuchaymoqda. Bugungi globallashuv davrida har bir xalq, har qaysi mustaqil davlat o'z milliy manfaatlarini ta'minlash, bu borada avvalo o'z madaniyatini, azaliy qadriyatlarini, ona tilini asrab-avaylash va rivojlantirish masalasiga ustuvor ahamiyat qaratishi tabiiydir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Davlat tilining xalqaro miqyosdagi o'rni va nufuzi, uning boshqa tillar bilan aloqlari istiqbollarini belgilash, xorijda istiqomat qiluvchi vatandoshlar va o'zbek tilini o'rganish istagida bo'lgan chet el fuqarolari uchun o'zbek tili darsliklari va elektron dasturlarni ishlab chiqish va ularni keng miqyosda tarqatish, o'zbek tilini o'rgatish bo'yicha maxsus kurslarni tashkil etish"¹ xususidagi ko'rsatmalari asosida o'zbek xalqi milliy-mental va madaniyatiga xos so'zlar – realiyalarни o'rganish, ularning izohli lug'atlarini shakllantirish va chet tillariga tarjima qilish tamoyillarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

XX asrning 50-yillariga kelib tildagi milliy-madaniy belgilar tadqiqiga alohida e'tibor qaratila boshladi. Milliy-madaniy reallikning lisoniy ifodasi hisoblangan realiyalar milliy o'ziga xoslikning aniq, sezilarli elementi, kolorit ko'rsatkichlari sifatida ta'riflandi. Realiya terminiga dastlab K.H.Hendshin ta'rif bergan, keyinchalik jahon tilshunosligida O.Axmanova, V.Gak, L.Kelli, Ye.Vereshagin, V.Kostomarov, S.Vlaxov, S.Florin, G.Tomaxin, D.Katan, S.Tyulenov, A.Gradler, Y.Shabanova, Y.Privalovalar o'z tadqiqotlarida realiyalar bilan bog'liq masalalarni o'rganishgan².

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil 21-oktabrdagi "O'zbek tilining davlat o'rni, sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5850 ni.

² Har Axm Cpr Int Bo Ho M L thods of Teaching Modern Languages. – New York, 1924. – P.209; ю лингвистических терминов. – М., 1969. – С.381; Гак В.Г. я французского и русского языков. – Л., 1977; Kelly L. The True Translation Theory and Practice in the West. – Oxford, 1979. – P.45; аров В.Г. Язык и культура. – М., 1980; Влахов С., Флорин С. с. – М., 1986. – С.11; Томахин Г.Д. Реалии – американцы. – Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and P.32; Тюленев С.В. Теория перевода. – М., 2004; Graedler n English on the Net – Translation course. – Oslo, 2010. – О. Проблема переводе слов – реалий. – Ташкент, 2012. –

O'zbek tilshunosligida G'.Salomov, R.Fayzullayeva, K.Jo'rayev, I.G'afurovlarning tadqiqotlarida³ milliy xos so'zlarga muayyan darajada munosabat bildirilgan. I.Mirzayev, H.Hamroyev, R.Shirinova, Sh.Sirojiddinov, G.Odilova, Sh.Uzmanova, D.Xudayberganova, D.Abduraxmonova, Z.Xolmanova, O.Saidaxmedova, O.Nurullayeva, F.Xabibullayeva⁴lar realiyalarning ta'rifi va turlari, tasniflash tamoyillari, tarjimada aks ettirish kabi masalalar haqida izlanishlar olib borishgan. Xususan, realiyalar, asosan, chog'ishtirma va qiyosiy aspektda o'rganilgan. Realiyalarning lingvokulturologik birlik sifatida tadqiq etilganiga qaramay, mazkur tushuncha bilan bog'liq muammolar yetarli darajada o'z aksini topmagan. Realiyalarning muayyan tildagi o'rni, kommunikativ, emotsional-ekspressiv funksiyalari, qadriyatlar, milliy munosabatlar, xalqning turmush tarzi, etnik xususiyatlarni ifoda etish darajasi, realiyalar semantikasi atroficha yoritilmagan. Realiyalarning bir til doirasidagi semantik xususiyatlari, deyarli, tadqiq etilmagan. "Realiya" tushunchasi talqinlaridagi turlichalik, ularning semantik mundarijasini yoritish, turli davrlarda amalga oshirilgan tarjimalarda asliyatdagi milliy o'ziga xos so'zlarni qayta yaratishda yuzaga keladigan muammolar ham tadqiq etilmagan masalalar qatoriga kiradi.

³ Саломов Г. Тил ва таржима. – Т.: Фан, 1966. – Б. 124; шу муаллиф. Таржима ташвишлари. – Т., 1983. – Б.90; Файзуллаева Р. Йўллар йирок, кўнгиллар яки / Таржима санъати. – Т., 1973. – Б.74; шу муаллиф. Национальный колорит и художественный перевод. – Т., 1979. – С.56; Жўраев К. Таржима санъати. – Т., 1982. – Б.60; Гафуров И. Таржимашунослик мутахассислигига кириш. – Т., 2008. – Б.54.

⁴ Мирзаев И.К. Проблемы передачи слов, обозначающих реалии французской жизни, на узбекский язык. Док.дисс. – Л., 1975. – 132 с.; Ҳамроев Ҳ. Миллий сўзлар – реалиялар ва бадний таржима / Таржима мағданияти. – Т., 1982. – Б.36; Ширинова Р.Ҳ. Диний реалияларни бадний таржимада кайта яратишнинг айрим тамойиллари. Филол. фан. номз. ...дисс. – Т., 2002. – 126 б; шу муаллиф. Диний реалияларнинг бадний таржимада берилishi. – Т.: Мумтоз сўз, 2011. – Б.75; Сироиддинов Ш., Одилова Г. Бадний таржима асослари. – Т.: Мумтоз сўз, 2011. – 182 б; Усманова Ш. Олтой тилларида мунштарақ манинг лексика. – Т.: Фан, 2010. – 230 б; shu muallif. Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari. – Т.: Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2015. – 192 б; Худайберганова Д.С. Ўзбек тилидаги бадний матнларнинг антропоцентрик талқини. Филол.фантари д-ри ... дисс. – Т., 2015. – 240 б. Абдурахмонова Д. Реалия термини хусусида / Тил ва адабиёт таълими. №8. 2016. – Б. 36-38; Xolmanova Z., Saidaxmedova O., Nurullayeva O. Lingvokulturologiyaga oid tushunchalar tadqiqi. – Т., 2018. – 94 б; Хабибуллаева Ф. Воссоздание национального своеобразия как критерий адекватности перевода. Филол. фан. номз. ...дисс. автореферати. – Т., 2020. – 48 с.

“REALIYA” HODISASINING ILMIY TAVSIFI

Realiyalar tavsifi va yondosh tushunchalardan farqi

Tilshunoslikda an'anaviy tarzda uch xil paradigmanning mavjudligi qayd etiladi: qiyosiy-tarixiy tilshunoslik, struktur tilshunoslik, antroposentrik tilshunoslik. Ushbu paradigmalardan biri bo'lgan antroposentrik tilshunoslik tilni shu til sohiblarining qiziqishlari, ruhiyati, ichki olami, dunyoqarashi bilan uyg'unlikda talqin qiladi. Antroposentrik yo'nalishlardan biri lingvokulturologiyadir.

Til va madaniyatning o'zaro munosabati va aloqasini o'rganish fanlararo muammo hisoblanadi. Mazkur muammoning yechimini bir necha fanlar doirasida hal qilish mumkin. Ulardan biri lingvokulturologiya bo'lib, tilshunoslikning mustaqil yo'nalishi sisfatida XX asrning 90 yillarida vujudga keldi. Lingvokulturologiya tilshunoslik va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada shakllangan yangi sohadir. Lingvokulturologiya madaniyat va tilning o'zaro aloqasini, tilda o'z aksini topgan xalq madaniyatini tadqiq qiladi.

Til kommunikativ, emotsiyonal-ekspressiv, akkumulyativ funksiyalarni bajaradi. Tilning akkumulyativ funksiyasi madaniy munosabatlar, milliy qadriyatlarni aks ettirish xususiyati orqali ham namoyon bo'ladi. Til va madaniyatning o'zaro munosabatini o'rganadigan soha bo'lgan lingvokulturologiyaning asosiy tushunchalaridan biri realiyadir.

Realiya tarjimashunoslik, qiyosiy-tilshunoslik, madaniyatshunoslik, etnolingvistikaga oid tadqiqotlarda tillararo va madaniyatlararo farqlarni o'rganishda muhim o'rinn tutadi. Realiya madaniy munosabatlar darajasini yoritishga xizmat qiladi, xalqning turmush tarziga oid tushunchalarini aks ettiradi.

Realiyalar kishilik jamiyatni taraqqiyotining keyingi davrlarida shakllangan tushunchalar bo'lib, madaniyatlar o'tasidagi farqlar yuzaga kelgan davrlarga to'g'ri keladi. Realiyalarni boshqa yondosh tushunchalardan farqlab turuvchi asosiy belgi ularning predmet-narsa ma'nosisiga ega bo'lganligidir. Realiyaning dastlabki ma'nosi "madaniyatlarning o'ziga xos belgilarni aks ettiruvchi narsa-buyum haqidagi tushuncha"dir. "Realiya" so'zining etimologiyasi ham

lotincha “moddiy” degan tushunchaga teng keladi⁵. Realiyalarni moddiy madaniyat belgilari sifatida baholash mumkin. Tilshunoslik va tarjimashunoslikda ma’lum bir madaniyatga xos predmetlarni ifoda etuvchi so‘z va iboralar keng ma’noda realiyalar deb yuritiladi.

Realiyalar til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni yanada yaqqol namoyon etadi: jamiyatning moddiy va ma’naviy hayotida yangi realiyalarning yuzaga kelishi tilda shunga mos so‘zlarning shakllanishiga olib keladi. Realiyalar biror bir jamoa yoki ishlab chiqarish korxona miqyosi bilan ham chegaralangan bo‘lishi mumkin. Bunga ijtimoiy qatlam, kasb-hunar so‘zlarini misol qilib keltirish mumkin.

Realiyaga vaqt koloriti ham mansubdir. Bu birliklar madaniyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, til hodisasi sifatida jamiyat taraqqiyotidagi barcha o‘zgarishlarni o‘zida mujassamlashtiradi; ular orasida – neologizmlar, istorizmlar, arxaizmlar kabi realiyalarni farqlash mumkin. Realiya bu moddiy mavjud bo‘lgan yoki hozir ham mavjud predmet-narsadir.

Milliy tushunchalarni ifoda etadigan realiyalarning ayrimlari asliyat mansub bo‘lgan tildan tashqari yana qator qardosh xalqlar tilida uchrashi mumkin. Bunday so‘zlar hudud, turmush-sharoit jihatlaridan bir-birlariga yaqin, doimiy munosabat va muloqotda bo‘lib turadigan xalqlar tilida ko‘proq uchraydi.

XX asrning 50-yillariga kelib realiyalar milliy o‘ziga xoslikning aniq, sezilarli elementi, kolorit ko‘rsatkichlari sifatida ta’riflana boshladi. Realiya terminiga dastlab K.H.Hendshin ta’rif bergan, keyinchalik jahon tilshunoslida O.Axmanova, V.Gak, L.Kelli, Ye.Vereshagin, V.Kostomarov, S.Vlaxov, S.Florin, G.Tomaxin, D.Katan, S.Tyulenov, A.Gradler, Y.Shabanova, Y.Privalovalar o‘z tadqiqotlarda realiyalar bilan bog‘liq masalalarni o‘rganishgan⁶.

⁵Xolmanova Z., Saidaxmedova O., Nurullayeva O. Lingvokulturologiyaga oid tushunchalar tadqiqi. – T., 2018. – B.25.

⁶ Handschin C.H. Methods of Teaching Modern Languages. – New York, 1924. – P.209; Ахматова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1969. – С.381; Гак В.Г. Сравнительная типология французского и русского языков. – Л., 1977; Kelly L. The True Interpreter. A History of Translation Theory and Practice in the West. – Oxford, 1979. – P.45; Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – М., 1980; Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М., 1986. – С.11; Томахин Г.Д. Реалии – американализмы. – М., 1988; Katan D. Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and

O.S.Axmanova lug‘atida realiyalarga quyidagicha tavsif beriladi:

Realiyalar (lot. *realia*): 1. Klassik grammatikada mazkur tilda ularni namoyon etish nuqtayi nazaridan kelib chiqib, tashqi lingvistika fani o‘rganuvchi, mazkur mamlakatning davlat tuzumi, ana shu xalqning tarixi, madaniyati va aynan shu tilda so‘zlashuvchilarning til va aloqalari hamda boshqa turli xil omillar.

2. Mavjud madaniyat predmetlari⁷.

D.Y.Rozental, M.A.Telenkovalar realiyalarni so‘zning nominativ ma’nosini uchun asos bo‘lib xizmat qiluvchi, mavjud madaniyat predmetlari sifatida izohlaydi⁸.

Tadqiqotchilar realiyalarni boshqa til leksikasidagi birliklar sifatida turlicha tavsiflaydilar. Ko‘pgina adabiyotlarda “ekvivalentlarsiz leksika”, “ekzotik leksika” yoki “ekzotizmlar”, shunga yaqin ma’noga ega bo‘lgan “varvarizmlar”, “lokalizm”, “qusurlar” yoki “lakunalar” (matnda tushib qolgan o‘rinlar) kabi terminlar faol qo‘llanadi. Ushbu tushunchalarni “muayyan milliy, tarixiy, mahalliy, maishiy, ma’naviy o‘zgachalik, tarjima tilida mos so‘zlar (ekvivalenti)ning yo‘qligi” semalari birlashtirib turadi.

Realiyalar tadqiqotchilar tomonidan turli yondashuvlar va talqinlar asosida tavsiflangan. Aksariyat o‘rinlarda ekvivalentlarga ega bo‘lmagan maishiy va o‘ziga xos milliy so‘zlar va iboralar, shuningdek, boshqa tillarda mavjud bo‘lmagan milliy turmush tarzidagi so‘zlar realiya sifatida keltirilgan. Tadqiqotlardagi fikrlarga murojaat qilamiz.

A.V.Fedorov realiyalarni hech bir nom bilan atamay, ijtimoiy hayot va moddiy turmush tarzini anglatuvchi, ya’ni faqatgina mahalliy hodisani ifodalovchi va boshqa xalqlarning turmushida va tushunchasida muqobili yo‘q bo‘lgan so‘zlar sifatida keltiradi⁹. A.V.Fedorovning qarashlarini realiyalar tadqiqi ommalashmagan,

Mediators. – Manchester, 1999. – P.32; Тюленев С.В. Теория перевода. – М., 2004; Graedler A.L. Cultural shock. Oslo Studies in English on the Net – Translation course. – Oslo, 2010. – P.87; Шабанова Ю., Привалова Ю. Проблема переводе слов – реалий. – Таганрог, 2012. – С.45-47.

⁷Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1969. – С.381.

⁸Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов: пособие для учителя. – М., 1985. – С.362.

⁹Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М., 1968. – С.175.

bu hodisaga endigina munosabat bildirilayotgan davrga xos ilmiy munosabat sifatida baholash mumkin.

T.I.Cheremisinaning fikriga ko'ra, realiya-so'zlar lokal belgilangan so'zlar hisoblanib, muayyan millatga xos urf-odatlar, maishiy predmetlarni belgilash uchun xizmat qiladi¹⁰. Ko'rindiki, T.I.Cheremisina realiyalar qatorida urf-odat, ya'ni milliy munosabatlarni ham qayd etgan.

G.D.Tomaxin realiyalarni muayyan millat va xalqlarga tegishli bo'lgan moddiy madaniyat predmetlari, tarixiy dalillar, davlat institutlari, milliy va xalq og'zaki ijodiyoti qahramonlari, afsonaviy mavjudotlar va h.k. nomlari deb ta'riflaydi¹¹. G.D.Tomaxin ta'rifida realiyalar semantik hajmining yanada kengayganligini kuzatamiz.

Qayd etilgan ta'riflarda realiyalarning alohida xususiyatlari aniq namoyon bo'lib turibdi. Realiyalar – bir xalqning turmush tarzi, madaniyati, ijtimoiy va tarixiy rivojlanishiga xos va boshqa xalq uchun begona bo'lgan predmet-hodisalarni anglatuvchi, milliy va tarixiy bo'yonna ega va odatda boshqa tillarda aniq to'g'ri keladigan so'zlar (ekvivalentlar)ga ega bo'lman so'z va so'z birikmalaridir.

“Realiya” tushunchasining ma'nosini aniqroq belgilab olish uchun unga yondosh holda qo'llanadigan, o'xshash tushunchalar chegarasini farqlab olish zarurdir. Bu yondashuv realiyalarning semantik doirasini aniq belgilash imkonini beradi. Quyida “realiya” tushunchasiga yondosh, ayrim o'rnlarda birining nomi bilan boshqasi izohlanayotgan, ba'zi o'rnlarda sinonim sifatida qo'llanayotgan tushunchalar borasida to'xtalamiz. Bular *termin*, *lokalizm*, *lakuna*, *varvarizm*, *ekzotik leksika*, *muqobilsiz leksika*, *fon so'zlar*, *ekvivalentsiz leksika* kabilardir.

O'z xususiyati va vazifalariga binoan realiyalar atamalarga va atoqli ottlarga yaqin turadi. Madaniy birlklarni o'rgangan olimlarning fikriga ko'ra, atamalar va realiyalar orasidagi chegara juda shartli va juda o'zgaruvchandir. Ammo ularni bir xil tushunchalar sifatida baholash ham to'g'ri emas. Termin va realiyalar quyidagicha farqlanadi:

¹⁰Черемисина Т.И. Функциональный аспект неассимилированных заимствований. – М., 1983. – С.27.

¹¹Томахин Г.Д. Теория перевода. – М., 1988. – С.5.

Termin	Realiya
Ilmiy adabiyotlarda uchraydi.	Badiiy adabiyotda va ommaviy axborot vositalarida kuzatiladi.
Milliy bo‘yoq dorlikka ega bo‘lmaydi, neytral ifoda ustunlik qiladi.	Milliy, mahalliy va tarixiy kolorit ifodasi uchun xizmat qiladi.
Terminlar u yoki bu tushunchani nomlash uchun asosan sun’iy ravishda yasaladi.	Realiyalar esa tabiiy tilda mavjud bo‘ladi, xalq tomonidan yaratiladi.
Terminlar biror narsa-buyumlarning nomi sifatida shu predmet-narsalar bilan birga tarqaladi.	Realiyalar ma’lum bir xalq madaniyati bilan uzviy bog‘langan, aynan shu xalq tilida faol qo‘llanadigan va boshqa xalqda mavjud bo‘lмаган narsa-buyum nomlaridir.
Terminlar tarjima qilinadigan muqobillariga ega birliklar hisoblanadi.	Realiyalar aksariyat hollarda tarjima qilinmaydi.

Izoh sifatida aytish mumkinki, realiyalar badiiy adabiyot va ommaviy axborot vositalari matnida o‘zining milliy va tarixiy bo‘yog‘imi to‘liq namoyon etadi, ilmiy adabiyotlarda esa oddiy atamadek ifodalananadi.

G.D.Tomaxin lingvistika, stilistika, tarjimashunoslikda realiyalarning bir xil tavsiflanmaganligini ta’kidlaydi, asosiy xususiyatlari keltirilmaganligini aytib o‘tadi¹². Terminlar hajmi realiya tushunchasi hajmiga nisbatan keng. Har qanday termin ham realiya bo‘lavermaydi.

Tilshunoslikda lokalizm biron bir viloyat yoki biron bir shahar bilan cheklangan holda qo‘llanuvchi va mazkur tilning adabiyot namunalarida qayd etilmagan so‘z yoki iboralarni ifodalaydi. Ushbu termindan realiya sinonimi sifatida foydalanish esa, bir tomonidan, uning leksik birlik sifatidagi ma’nosini o‘zgartirib yuborsa, ikkinchi tomonidan, agar lokalizm, ekzotizm bilan bir qatorda turadi deb faraz qilinsa, tushunchaning haqiqiy mazmuni haqidagi tasavvurni keskin qisqartirib yuboradi; uni milliy yoki tarixiy koloritga ega

¹²Томахин Г.Д. Теория перевода. – М., 1988. – С. 10.

bo'lmagan mahalliy predmetlarni anglatuvchi, *bo'shliq* sifatida qarash holati yuzaga keladi.

Lakunalar haqida R.D.Filatov fikr bildirib, faksimikalda o'z turga: to'liq va to'liq bo'lmagan turlarga ajratadi¹³. Adabiy til asosida tizimida u yoki bu tushunchani anglatuvchi *yoki* ning su'zini turlarini boshqa turlar bilan qiyoslaganda leksik birlikning mavjud emasligini, to'liq lakunalik, deb nomlaydi. Agar o'zlashuvchiliga til tizimini to'ldirgan nomlarning muayyan sonida o'sezmasa konnotativ yoki konnotativ-nominativ *ma'lumot* bosqichini sinonimik-frazeologik birliklar namoyon bo'lsa, u holda gap or'tiq bo'lmagan lakunalar haqida boradi, deydi.

V.L.Muravyev asarlarida ham lakunalar haqida so'z yuritildi. unda lakunalar mutlaq va nisbiy turlarga ajratilgan. Mutlaq lakunalar sifatida so'zlashuvchilarning boshqa tilda leksik jihatdan belgilangan alohida so'zlar yoki turg'un iboralar bilan mazfur tilda ifodalash imkoniyati mavjud emasligini keltiradi¹⁴. Uning fikrichta, nisbiy lakunalar ikkala tilda ham umumiyligi ma'noga ega su'zlaridan foydalanish natijasida yuzaga keladi va ularni ajratib ko'malish uchun nutqda u yoki bu so'zlardan foydalanishning qiyosiy-statistik hisobi zarur bo'ladi.

Lakuna hodisasini realiyaga sinonim sifatida qo'llash ar'g'i emas. Ularning sinonim sifatida qo'llanishi realiya birlik tushunchasi doirasini qisqartirib yuborishi bilan bir qomrik noto'g'ri yondashuvni yuzaga keltiradi. Chunki lakuna o'z nomi bilan lakun "bo'shliq", "nomlanmagan tushuncha" ma'nusini ifodalaydi. Lakuna hodisasini madaniyatlarda mavjud tushunchalarning so'z ifodasi yo'qligiga nisbatan qo'llash magsaigni muvofiq. Bu holda "muloqot vositasi bo'lgan tilda so'z engali ifodalaniishi kerak bo'lgan, ammo ifodalananmagan" tushunchaga nisbatan "bo'shliq", "bo'sh qolgan, to'ldirilmagan o'rinalar" silinadi yondashiladi. Realiyalarni "bo'shliq" sifatida baholash to'g'ri emas. Negaki realiya ifodalagan tushuncha boshqa madaniyatda kuzatilmaydi, o'z-o'zidan, uni nomlash zarurati ham bo'lmaydi. Terminlarning bu kabi – birining o'mida boshqasini qo'llash boladi.

¹³Филатов В.Д. Локальная маркированность фразеологических единиц. – М., 1980. – С.26.

¹⁴Муравьев В.Л. Лексические лакуны. – Иланзор. 1975. – С.7.